

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/EO.2015.004>

Rafał Leszczyński
(Uniwersytet Wrocławski) **Powiat borszczowski
w latach 1921–1939**

Słowa kluczowe: Podole; województwo tarnopolskie; powiat borszczowski; dwudziestolecie międzywojenne

Keywords: Podolia; Tarnopol Voivodeship; Borshchiv district; Interwar period

Wśród wielu niedostatecznie jeszcze zbadanych problemów dawnego województwa tarnopolskiego są kwestie odnoszące się do charakteru funkcjonowania na tym obszarze poszczególnych powiatów, dlatego bardzo interesujący przykład stanowi powiat borszczowski. W polskiej historiografii do chwili obecnej nie ukazała się żadna praca dotycząca tego obszaru. Taki stan rzeczy wynikał z trudności w lokalizacji bazy źródłowej oraz z rozproszenia dokumentów. Podstawowe materiały znajdują się w Państwowym Archiwum Obwodu Tarnopolskiego (zespoły Urząd Wojewódzki Tarnopol, Komenda Wojewódzka PP w Tarnopolu, Starostwo Powiatowe Borszczowskie, Komenda Powiatowa PP w Borszczowie) i w Archiwum Akt Nowych w Warszawie (zespół Urząd Wojewódzki Tarnopol). Ponadto kwerenda biblioteczna pozwoliła na zlokalizowanie literatury ukraińskiej odnoszącej się do wspomnianej tematyki, a do najważniejszej pozycji należy bez wątpienia zaliczyć „Litopis Borszczowski”. Dotychczas opublikowano dzięki staraniom dr. Ihora Skoczylasa i Michałjo sochackiego 12 numerów tego czasopisma. Część artykułów „Litopisu” koncentruje się na okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Specyfika niektórych powiatów wymuszała odpowiednie przygotowanie miejscowej administracji do bieżących wyzwań społeczno-poli-

tycznych. Powiat borszczowski położony był w okresie międzywojennym w południowo-wschodniej części województwa tarnopolskiego i graniczył z powiatem czortkowskim, skałackim oraz zaleszczyckim. Cechą szczególną ziemi borszczowskiej było sąsiedztwo z ZSRR i Rumunią. W okolicy Okopów św. Trójcy znajdował się zbieg trzech granic. Bliskość granicy z Ukrainą Radziecką rodziła jednak zagrożenie szerzenia się idei komunistycznych na terenie powiatu borszczowskiego. Dlatego granice zabezpieczał od 1924 r. Batalion KOP „Borszczów”, liczący 4 kompanie graniczne w Kudryńcach, Mielnicy, Turylczu i Skale. Kopiści posiadali łącznie na terenie powiatu 17 strażnic.

Od 1921 r. powierzchnia powiatu borszczowskiego wynosiła 1025 km². Powiat klasyfikowany był jako jeden z najgęściej zaludnionych na Podolu. W 1931 r. na 1 km² przypadało 96,8 osób. Zarejestrowano więc wzrost w porównaniu z 1921 r., kiedy na 1 km² przypadało 92,5 osób¹. W świetle drugiego spisu powszechnego powiat borszczowski w tym względzie ustępował powiatowi tarnopolskiemu, buczackiemu, czortkowskiemu, zaleszczyckiemu, kopyczyńskiemu, trembowelskiemu i złoczowskiemu. Gęstość innych powiatów była również dość znaczna i wyniosła w osobach na 1 km² kolejno: 115,5, 115,1, 114,4, 106,9, 105,3, 105,3 i 99,3². Średnia gęstość zaludnienia jednego powiatu województwa tarnopolskiego to 88,0 osób na 1 km². W skali całego województwa gęstość zaludnienia powiatu borszczowskiego prezentowała się dobrze. Samo zaś województwo tarnopolskie plasowało się na dziewiątym miejscu, stanowiąc 5,2% ludności II Rzeczypospolitej³. W 1910 r. liczba ludności powiatu wahała się w granicach 109 000⁴. Przyrost ludności w latach 1910–1921 był jednak nierównomierny, a przyczyną tego stanu rzeczy były poważne zniszczenia wojenne na tym obszarze. Ogólna liczba mieszkańców w 1921 r. dochodziła do 94 767⁵. Zanotowano więc w porównaniu z wcześniejszymi latami spadek ludności o 13,3%. W 1931 r. zarejestrowano w drugim spisie powszechnym wzrost do 103 689 osób, z czego 15 559 mieszkańców żyło

¹ *Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku: mieszkania, ludność, stosunki zawodowe: województwo tarnopolskie*, Warszawa 1927, s. 3.

² *Drugi Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 1931 roku: mieszkania, ludność, stosunki zawodowe: województwo tarnopolskie*, Warszawa 1938, s. 2–3.

³ *Województwo tarnopolskie*, Tarnopol 1931, s. 57.

⁴ *Ibidem*, s. 62–63.

⁵ *Pierwszy Powszechny Spis...*, Warszawa 1927, s. 3; С. Паладійчук, *Борщівщина і Боршів*, „Літопис Борщівщини” 1996, nr 8, s. 4.

w miastach, a 87 588 na wsiach⁶. Ogólną liczbę ludności powiatu stanowili w 44,7% Polacy, w 50,9% Ukraińcy i w 4,2% Żydzi⁷. Do 30 września 1921 r. w Borszczowie mieszkało 5122 osób. Liczba mieszkańców wzrosła w 1931 r. do 6235 osób. Analogiczną tendencję wzrostową można zaobserwować w Mielnicy. Liczba mieszkańców tego miasta do 1931 r. wzrosła z 3841 do 4611. W Skale Podolskiej nastąpił wzrost z 4248 do 5130 osób⁸. Zaprezentowane liczby sugerują jednak znaczny spadek mieszkańców we wszystkich miejscowościach i wsiach, którego nie udało się odrobić do 1931 r. Na tym tle wyróżniała się jedynie Borszczów, Mielnica i Głębozeczek (zob. tab. 1).

Tabela 1. Populacja wybranych miejscowości i wsi powiatu borszczowskiego

Nazwa miejscowości	Populacja w1910 r.	Populacja w 1921 r.	Populacja w1931 r.
Babińce	1591	1428	1582
Bilcze Złote	3534	3080	3338
Borszczów	4989	5122	6235
Burdiakowce	1802	1518	1849
Cygany	2154	1930	2148
Filipkowce	1908	1688	1527
Germakówka	2837	2667	2794
Głębozeczek	2791	2446	2805
Horoszowa	1887	1833	1992
Iwanie Puste	1995	1852	2108
Iwanków	2561	2131	2347
Korolówka	3531	3127	3046
Kudryńce	2387	1699	1975
Łanowce	2434	2117	2242
Mielnica	4162	3841	4611
Olchowiec	2546	2204	2300
Skala	6159	4248	5130

⁶ *Drugi Powszechny Spis...*, Warszawa, s. 4.

⁷ P. Eberhardt, *Polska granica wschodnia 1939–1945*, Warszawa 1993, s. 42.

⁸ *Тернопільщина. історія міст і сіл*, t. 1, Тернопіль 2014, s. 454–462.

Tabela 1. Populacja wybranych miejscowości cd.

Nazwa miejscowości	Populacja w1910 r.	Populacja w 1921 r.	Populacja w1931 r.
Szuparka	2432	1700	2209
Uście Biskupie	2243	1432	1585
Zalesie	1837	1517	1629

Źródło: *Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku: mieszkania, ludność, stosunki zawodowe : województwo tarnopolskie*, Warszawa 1927, s. 4–5; *Województwo tarnopolskie*, Tarnopol 1931, 58, 60, 61, 63, 64; *Історично-мемуарній збірник чортківської округи. Повіті: Чортків, Копичинці, Боршів, Заліщики*, pod. red. O. Соневицька, Б. Стефанович, Р. Дражнбоский, Нью-Йорк–Париж – Сідней–Торонто 1974, s. 578–693.

W skład powiatu borszczowskiego wchodziły 3 miasta: Borszczów, Mielnica i Skała nad Zbruczem. Dnia 14 lipca 1934 r. podzielono powiat borszczowski na 14 gmin wiejskich. Największymi gminami były: Jezierzany, Korolówka i Germakówka. W Borszczowie skoncentrowane były najważniejsze budynki administracyjne, gospodarcze, kulturalne i oświatowe. W tym mieście miały swoje siedziby: Starostwo Powiatowe, Komenda Powiatowa Policji Państwowej, Urząd Skarbowy, Obwodowy Urząd Pocztowo-Telegraficzny, Kasa Zaliczkowa, Oddział Kasy Chorych, Rada Szkolna Powiatowa i dowództwo 14 Batalionu KOP „Borszczów”⁹. Koordynacja pracy starostwa z innymi urzędami była uważana w okresie międzywojennym za bardzo dobrą¹⁰. Od 1937 r. w Borszczowie działał Powiatowy Komitet Porozumiewawczy Polskich Organizacji Społecznych, znajdowały się tam również kościół parafialny św. Trójcy i cerkiew Zaśnięcia NMP. Na terenie powiatu działały także dwa sądy grodzkie oraz budynki więzienne w Borszczowie i Mielnicy. Kolejno funkcję starosty pełnili: Eugeniusz Strzyżowski (1919–1923), Józef Rudolf Piotrowski (1923–1926), Adam Federowicz (1926–1927), Ludwik Schreiber (1927–1930), Jan Wasiewicz (1931–1935), Michał Murmyło (1936) i Józef Bay (1936–1939).

⁹ С. Кушей, *Боршів у 30–іх роках і в часі другої війни*, „Літопис Борщівщини” 1996, nr 8, s. 8.

¹⁰ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), MSW, sygn. 4278, Zjazd starostów województwa tarnopolskiego – protokoły obrad 1926–1932, 1935, 1936, k. 209.

Tabela 2. Powiat borszczowski – nazwy gmin wiejskich i gromad wchodzących w skład gminy (podział z 1934 r.)

Lp.	Nazwa gminy	Nazwa gromady
1	Bilcze Złote	Bilcze Złote, Monastyrek, Muszkarów
2	Dźwiniaczka	Babińce, Dźwiniaczka, Dzwinoogród, Łatkowce, Olchowiec, Wołkowce
3	Germakówka	Germakówka, Iwanie Puste, Niwra, Zalesie
4	Głębozec	Głębozec, Oleksińce, Szerszeniowce, Wierzchniakowce
5	Gusztyn	Burdiakowce, Cygany, Dębówka, Gusztyn, Łosiacz, Zbrzyż
6	Jezierzany	Jezierzany, Konstancja, Kozaczyzna, Łanowce, Piłatkowce, Zielińce
7	Korolówka	Juriampol, Korolówka, Piszczytyńce, Skowiatyn, Strzałkowce, Wysuszka
8	Krzywce Górne	Krzywce Dolne, Krzywce Górne, Sapohów
9	Kudryńce	Kudryńce, Michałówka, Nowosiółka, Paniowce, Zawale
10	Okopy św. Trójcy	Bielowce, Boryszkowce, Okopy św. Trójcy, Trubezyn
11	Szuparka	Babińce, Chudyjowce, Szuparka, Szyszkowce
12	Turylce	Bereżanka, Gusztynek, Iwanków, Podfilipie, Słobódka Turylecka, Trójca, Turylce, Wierzbówka, Załucze
13	Uście Biskupie	Chudykowce, Filipkowce, Horoszowa, Michałów, Uście Biskupie
14	Wołkowce	Muszkatówka, Słobódka Muszkatowiecka, Wołkowce

Źródło: Державний архів Тернопільської області (Dalej: DATO), Obóz Zjednoczenia Narodowego. Obwód Tarnopolski, f. 310, spr. 28, Organizacja powiatu borszczowskiego, k. 2–3.

Powiat borszczowski dominował w całym województwie tarnopolskim pod względem utrzymania bitych dróg. Były one w znakomitym stanie i bieły w kilku kierunkach. Pozwalało to na regularny kurs autobusów, które jeździły na trasie: Czortków–Mielnica (przez Krzywce, Borszczów, Iwanie Puste). Komunikacja kolejowa była na zdecydowanie gorszym poziomie, linia kolejowa stanowiła bowiem boczne odgałęzienie węzła czortkowskiego¹¹. Stacje kolejowe znajdowały się w Borszczowie, Germakówce,

¹¹ J. Opacki, *Powiat borszczowski. Opisowy przewodnik krajoznawczy z 23 ilustracjami w tekście*, Tarnopol 1935, s. 10.

Iwaniu Pustym, Mielnicy, Okopach św. Trójcy, Skale i Teresinie. Pociągi kursowały w okresie międzywojennym na linii: Iwanie Puste–Wycznanka, Skala–Teresin, Czortków–Wycznanka–Teresin, Teresin–Borszczów–Iwanie Puste–Mielnica, Okopy św. Trójcy–Mielnica i Okopy św. Trójcy–Mielnica–Zaleszczyki¹².

W kontekście turystyki sprawnie od 1935 r. funkcjonował oddział Podolskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w Borszczowie. Dyrektorem oddziału był prof. Józef Opacki. Ponadto w Krzywczu działało miejscowe koło PTTK, które włożyło przez całe dwudziestolecie międzywojenne wiele wysiłku w udostępnienie turystom jaskiń¹³. W okresie międzywojennym często organizowano wycieczki szkolne i harcerskie w celu zwiedzenia miejscowych zabytków turystycznych, baza noclegowa na terenie powiatu pozostawiała jednak wiele do życzenia. Funkcjonowały łącznie 3 hotele, do których należy zaliczyć: Libster i Friedman w Borszczowie, Eisenberg i Hindes w Mielnicy oraz Szchwarbach i Mendlowicz w Skale¹⁴. W powiecie borszczowskim działały również po 3 domy zajezdne w Mielnicy i Skale oraz 2 w Korolówce¹⁵.

W latach 1923–1924 w całym powiecie borszczowskim działało 78 szkół, z czego 40 było z ukraińskim językiem wykładowym, a 38 z językiem polskim. W latach 1930–1931 została utrzymana liczba szkół na porównywalnym poziomie. Sytuacja jednak zmieniła się za sprawą reformy ministra oświaty Stanisława Grabskiego, która zakładała utrakwizację szkół. Szkolnictwo i nauczycielstwo ukraińskie uległo na tym obszarze poważnej redukcji. W powiecie nadal funkcjonowało 21 szkół polskich, a zostało tylko 5 szkół ukraińskich¹⁶, resztę, w liczbie 39, stanowiły szkoły dwujęzyczne. W kolejnych latach kładziono duży nacisk na podnoszenie poziomu edukacji. W 1937 r. Inspektor Szkolny Jan Ingot przedstawił projekt budowy 27 szkół powszechnych w powiecie borszczowskim¹⁷. Do najważniejszych placówek oświatowych należy zaliczyć prywatne gimnazjum koedukacyjne w Borszczowie.

¹² Ibidem, s. 6.

¹³ *Województwo...*, s. 420.

¹⁴ J. Opacki, *Powiat borszczowski...*, s. 7.

¹⁵ DATO, Starostwo Powiatowe Borszczowskie, f. 6, op.1, spr. 9, Spis hoteli, pensjonatów i domów zajezdnych, k. 3, 8.

¹⁶ I. Ворончак, *За рідну мову (Шкільний Плебісцит на Борцівщини у 1925–1933 рр.: реалії та учасники)*, Львів 2007, s. 16–19.

¹⁷ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 4, spr. 1347, Protokół zebrania periodycznego władz i urzędów niespełzonych odbytego dnia 28 października 1937 r. w Starostwie Borszczowskim, k. 4.

Powiat borszczowski nie wyróżniał się pod względem zatrudnienia na tle całego województwa tarnopolskiego i miał charakter typowo rolniczy. Kwestia bezrobocia praktycznie nie istniała. Sprawozdania sytuacyjne Starostwa Borszczowskiego potwierdzają jednak tezę o deficycie fabryk i związków zawodowych¹⁸. W Borszczowie przez cały okres międzywojenny działała fabryka odzieży, fabryka maszyn do szycia „Singer”, fabryka tytoniu i papiernia. W Skale natomiast była cegielnia, 2 olejarnie i fabryka świec¹⁹. Dość dobrze przedstawiała się produkcja rzemieślnicza – w 1929 r. na terenie powiatu powstało 48 nowych zakładów rzemieślniczych. Więcej tylko zakładów powstało w powiecie tarnopolskim (97), zaleszczyckim (68), buczackim (52) i złoczowskim (49)²⁰.

W sektorze rolnym pracowało aż 83,2% ludności. Powiat borszczowski ustępował w tym względzie tylko powiatowi kopyczyńskiemu (90,1%), zborowskiemu (87,7%), zbaraskiemu (84,6%) oraz trembowelskiemu (84,3%). Dominowała tu uprawa zbóż takich jak: owies, pszenica, żyto i jęczmień. Szczególnie warunki klimatyczne i gleby pozwalały na uzyskiwanie wysokich zbiorów pszenicy. W 1929 r. uprawa tych zbóż stanowiła 42,9% powierzchni powiatu²¹. Cechą charakterystyczną był jednak niski poziom zaawansowania technicznego produkcji rolnej, ponieważ do uprawy wykorzystywano przede wszystkim prymitywne pługi, sierpy, brony i cepy. Ważną częścią miejscowej gospodarki było sadownictwo, a świadczą o tym fakcie wysokie zbiory moreli, melonów, arbuźów i pomidorów. Czynniki te doprowadziły do wzrostu wywozu owoców i warzyw poza teren województwa tarnopolskiego. Dominację powiatu w dziedzinie sadownictwa potwierdzają sprawozdania wojewody tarnopolskiego²². W świadomości miejscowej ludności duże znaczenie odegrała również uprawa winorośli. Ponadto ziemia borszczowska przodowała na tle innych powiatów województwa tarnopolskiego w hodowli koni i pszczoł. Nieco gorzej przedstawiała się sytuacja z rybactwem. Świadczy o tym niewielka liczba gospodarstw stawowych²³.

¹⁸ DATO, Urząd Wojewódzki Tarnopol, f. 231, op. 1, spr. 170, Starostwo w Borszczowie. Sprawozdanie sytuacyjne nr 9/22, k. 16.

¹⁹ DATO, Starostwo Powiatowe Borszczowskie, f. 6, op. 1, Organizacja życia społeczno-politycznego w Skale Podolskiej Powiatu Borszczowskiego, k. 3.

²⁰ AAN, MSW, sygn. 66, Protokoły zebrań pojedynczych kierowników władz i urzędów I instancji – województwo tarnopolskie, k. 26.

²¹ *Województwo...*, s. 66, 113.

²² AAN, UW. w Tarnopolu, sygn. 38, Sprawozdanie wojewody tarnopolskiego za rok 1932/1933, k. 14.

²³ *Województwo...*, s. 137.

Stan zdrowia na terenie powiatu borszczowskiego przez cały okres międzywojenny nie przedstawiał się najlepiej. Zniszczenia wojenne oraz często powtarzające się zarazy wśród zwierząt gospodarskich nie sprzyjały przez długi czas podniesieniu poziomu higieny. Do 1939 r. nie wybudowano szpitala, a ośrodki zdrowia z przychodniami przeciwgruźliczymi, przeciwjagliczymi i przeciwwenerycznymi funkcjonowały jedynie w Borszczowie, Mielnicy, Skale i Jezierzanach²⁴. W 1937 r. rozbudowano ośrodek zdrowia w Mielnicy. Powiatowy personel sanitarny tworzyli: naczelnny lekarz samorządowy, 2 lekarzy w Borszczowie i Mielnicy, 3 lekarzy okręgowych w Jezierzanach i Mielnicy, 17 akuserek okręgowych i 2 miejskie oraz dozorca sanitarny i 3 higienistki w ośrodkach zdrowia. Do 1938 r. liczba osób pracujących w służbie zdrowia utrzymywała się na podobnym poziomie. Ponadto w Borszczowie działało Powiatowe Koło Walki z Gruźlicą, które wspierało finansowo władze samorządowe poprzez zakup leków dla chorych²⁵.

Początkowo ludność polska i żydowska powiatu była w niewielkim stopniu zaangażowana w sprawy polityczne. W latach 20. XX w. nastąpił na tym obszarze stopniowy rozwój życia społeczno-politycznego. W mniejszym jednak stopniu w powiecie borszczowskim prowadziły działalność polityczną takie ugrupowania jak: Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” Stronnictwo Chłopskie, Związek Ludowo-Narodowy. Ugrupowania chłopskie opierały się jedynie na osadnikach. Od 1928 r. najważniejszą jednak polską siłą polityczną był Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR). Funkcje prezesa Powiatowej Rady BBWR pełnił Józef Pohl, a wiceprezesa Leon Rachwał. Według opinii starosty w 1928 r. pozycja bloku na terenie powiatu przedstawiała się korzystnie i wyraźnie zyskiwała na sile²⁶. W 1932 r. Powiatowa Rada BBWR podjęła decyzje o założeniu lokalnych kół we wszystkich gminach²⁷. W maju 1934 r. miał miejsce zjazd prezesów wszystkich kół BBWR powiatu borszczowskiego, podjęto

---

²⁴ Ibidem, s. 364; AAN, Ministerstwo Opieki Społecznej. Departament Służby Zdrowia, sygn. 760, Bezpłatny przydział leków dla ubogich i bezrobotnych chorych na terenie województwa tarnopolskiego. Zapotrzebowania, k. 5.

²⁵ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 6, spr. 791, Sprawozdanie dr Józefa Bartla lekarza powiatowego w Borszczowie o stosunkach sanitarnych w powiecie za rok 1928, k. 30; AAN, Ministerstwo Opieki Społecznej, sygn. 858, Księga sanitarna województwa tarnopolskiego 1937–1938, k. 9, 10, 15, 70.

²⁶ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 4, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 5/28, k. 60.

²⁷ DATO, Komenda PP w Borszczowie, f. 281, op. 1, spr. 788, Sprawozdanie sytuacyjne z ruchu politycznego i społecznego nr 2/32, k. 30.

wówczas decyzje dotyczące sposobu pozyskiwania nowych członków²⁸. Z zestawienia urzędowego za marzec 1935 r. wynika, że lokalny BBWR posiadał 3 komitety miejskie, 14 komitetów wiejskich i 30 kół²⁹. Na terenie powiatu borszczowskiego intensywną działalność polityczną prowadził Jan Choński-Dzieduszycki. Wybierany był on dwukrotnie na posła z list BBWR³⁰. Najwięcej głosów uzyskał w 1930 r. z okręgu nr 54 (Tarnopol) i w 1935 r. z okręgu nr 65 (obejmującego powiaty: czortkowski, kopyczyński, borszczowski i zaleszczycki).

W 1935 r. po zlikwidowaniu BBWR powstała przez pewien czas na terenie powiatu luka w odniesieniu do prorządowej reprezentacji politycznej. Dopiero w październiku 1937 r. nastąpiła próba zorganizowania powiatowych struktur Obozu Zjednoczenia Narodowego (OZN). W tym czasie powołano też Tymczasowe Prezydium OZN na czele z prezesem Gabczyńskim. Program przyjęty przez OZN na terenie powiatu borszczowskiego opierał się na upowszechnianiu najważniejszych założeń programowych, a następnie na realizowaniu konkretnych zagadnień gospodarczych i kulturalnych³¹.

Polskie organizacje i stowarzyszenia występujące w okresie międzywojennym na terenie powiatu borszczowskiego o charakterze społeczno-wychowawczym to: Związek Strzelecki (większość gmin), Towarzystwo Gimnastycznego „Sokół” (Borszczów), Towarzystwo Szkoły Średniej (Borszczów), Wojskowy Klub Sportowy (Borszczów), Klub Sportowy Baon KOP „Borszczów”, Związek Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej (Borszczów, Jezierzany), Towarzystwo Szkół Ludowych (wszystkie gminy), Legion Młodych (Borszczów), Koło Rodzina Urzędnicza (Borszczów), Związek Podoficerów Rezerwy (Borszczów, Mielnica), Oddział Ligi Morskiej i Kolonialnej (Borszczów, Germakówka, Korolówka, Krzywce Górne, Jezierzany, Mielnica, Skała, Uście Biskupie), Oddział Ligi Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej (Borszczów) oraz Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (Dźwiniaczka, Łosiacz). Organizacją kombatancką i państwowo-niepodległościową był Związek Legionistów Polskich (Borszczów). Do organizacji charytatywnych należy zaliczyć: Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet (Borszczów), Stowarzyszenie

²⁸ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 23, Sprawozdanie sytuacyjne nr 5/34, k. 42.

²⁹ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 29, Sprawozdanie sytuacyjne nr 3/35, k. 21.

³⁰ *Sejm i Senat 1935–1938 IV kadencja*, Warszawa 1936, s. 221.

³¹ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 4, spr. 1347, Protokół zebrania periodycznego władz i urzędów niezespólnych odbytego dnia 28 października 1937 r. w Starostwie Borszczowskim, k. 3; AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 33, Sprawozdanie sytuacyjne z ruchu politycznego nr 7/35, k. 121.

Bratniej Pomocy Domu Polskiego (Skała). Sprawami gospodarki zajmowały się: Małopolski Związek Pszczelarski (Borszczów i Skała), Koło Młynarzy (Borszczów), Związek Robotników i Robotnic przemysłu tytoniowego (Borszczów), Stowarzyszenie Rękodzielników „Gwiazda” (Skała), Towarzystwo Kółek Rolniczych (większość gmin) i Koło Gospodarskie (Oleksińce). Interesy robotników zabezpieczał: Związek Kolejowych Pracowników Drogowych (Jezierzany). Z danych urzędowych za lata 30. XX w. wynika, że członkowie polskich stowarzyszeń byli w zdecydowanej większości wyznania rzymskokatolickiego oraz popierali lub należeli do BBWR³². Skład polskich stowarzyszeń na terenie powiatu dopełniali lojalni wobec państwa polskiego Żydzi i Ukraińcy³³.

Życie społeczności żydowskiej koncentrowało się wokół gmin wyznaniowych, które mieściły się w: Borszczowie, Jezierzanach, Korolówce, Krzywczu Górnym, Mielnicy i Skale³⁴. W ocenie miejscowej administracji ludność żydowska w stosunku do Polaków była na ogół zyczliwie usposobiona³⁵. W latach 30. XX w. największe znaczenie zdobyły kolejno Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza „Poaley Syjon”, Zjednoczony Blok Narodowo-Żydowski i Nowa Organizacja Syjonistyczna. Ponadto na terenie powiatu w okresie międzywojennym sprawnie funkcjonowały stowarzyszenia i towarzystwa żydowskie. Organizowały one spotkania, pogadanki, koncerty, przedstawienia amatorskie, zabawy taneczne i akcje zbiórkowe. Do najważniejszych żydowskich stowarzyszeń i organizacji prowadzących działalność społeczno-polityczną na terenie powiatu należy zaliczyć: Stowarzyszenie „Jad Charuzim” (Borszczów), Hitachduth – Zjednoczenie (Borszczów, Korolówka, Jezierzany, Mielnica i Skała), Linath Chazedek Wenouse Hamyth (Borszczów), Żydowskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Tarbut” (Borszczów) i Zrzeszenie Żydowskich Harcerzy imieniem Trumpeldor (Borszczów). Działalność charytatywną prowadziły: Stowarzyszenie „Gmiłath Chesed” (Borszczów), Towarzystwo Opieki nad Chalucami (pionierami) i Emigrantami Palestyńskimi „Ezra” (Borszczów) oraz Towarzystwo dla Opieki nad Żydowskimi Sierotami (Borszczów). Sprawami gospodarczymi zajmowało się: Kółko Gospodarskie

³² DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 2, spr. 9056, Koło Rodzina Urzędnicza w Borszczowie, k. 1; DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 2, spr. 8667, Związek Legionistów Polskich – oddział w Borszczowie, k. 1.

³³ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 2, spr. 8597, Małopolski Związek Pszczelarski w Skale, k. 11.

³⁴ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 6, spr. 2030, Wykaz rabinów względnie zastępców na terenie województwa tarnopolskiego, k. 1.

³⁵ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 1, Meldunek sytuacyjny nr 7/24, k. 53.

Żydowskiego Towarzystwa Rolniczego (Borszczów). W Borszczowie działała żydowska biblioteka, która zgromadziła ok. 2000 woluminów. Na terenie powiatu funkcjonowały również Czytelnie Żydowskie im. Herzla.

Dane urzędowe naświetlają stosunkowo wysoki rozwój ukraińskiej myśli społeczno-politycznej na tym obszarze. Początkowo życie polityczne w powiecie borszczowskim koncentrowało się wokół Ukraińskiej Ludowej Partii Pracy. Pod koniec lat 20. i w latach 30. XX w. jedną z najważniejszych partii ukraińskich działających w powiecie borszczowskim było Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne (UNDO), które w tym czasie posiadało swój Powiatowy Komitet w Borszczowie. Na czele Powiatowego Komitetu UNDO stali kolejno: Andrij Łuniw (1925–1928), ks. Antin Kaznowskij (1929–1930), ks. Dmytro Kurdydyk, (1931–1933) i ks. Semen Hrebenuk (1934–1937)³⁶. Z Powiatowym Komitetem UNDO czynnie współpracowali posłowie Stefan Baran, Ołeksa Jaworskij, Leontyn Kunicki i Iwan Zawałykut oraz senator Wasyl Baranyk. Z UNDO ściśle współpracowali miejscowi księża greckokatolicy: ks. Mychajło Tiszynskij – proboszcz Bilcza Złotego, ks. Omeljan Hlibowickij – proboszcz Głębozca, ks. Oleksander Uljanskyj – proboszcz Łanowiec, ks. Oleksander Kapustinskij – proboszcz Mielnicy, ks. Mychajło Hulla – proboszcz Borszczowa, ks. Soter Ortynskij – opat monasteru w Michałowce, ks. Iwan Kharuk – paroch w Korolówce, i ks. Josif Florczuk – paroch Szuparki³⁷.

Sprawozdania sytuacyjne ukazują dużą sprawność organizacyjną lokalnych działaczy UNDO. Świadczy o tym wysoka frekwencja podczas wieców i zjazdów³⁸. W 1928 r. w Borszczowie na zjazd delegatów UNDO przybyło aż 600 osób. Podobnie było w 1930 r. w niewielkiej Germakówce. Wiec z udziałem senatora Baranyka zgromadził aż 400 osób³⁹. Kontakt z potencjalnym wyborcą podtrzymywano na kilka sposobów, głównie poprzez organizowanie wieców dla jednej lub kilku wsi, zebrań poufnych oraz aktywny udział w uroczystościach patriotyczno-religijnych. Spotkania z wyborcami odbywały się zazwyczaj według ustalonego schematu: najpierw przedstawiano wydarzenia w Polsce i na świecie, a na koniec prezentowano działalność własnego klubu⁴⁰. W ten sposób starano się kreować

³⁶ І. Скочиляс, *Повітовий Комітет УНДО у Суспільно-Політичному Житті Борцівщини Середині 20-х – кінця 30-х рр. ХХ-ст.*, Львів 1995, s. 11, 54.

³⁷ *Історично – мемуарні...*, s. 488.

³⁸ ААН, UW w Tarnopolu, sygn. 6, Tygodniowe sprawozdanie sytuacyjne nr 1/28, k. 4.

³⁹ ДАТО, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 3, spr. 98, Raport sytuacyjny nr 90/30, k. 40.

⁴⁰ M. Szumiło, *Wiece sprawozdawcze posłów i senatorów Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej w latach 1928–1939*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2007, t. 4, s. 256–257.

obraz ciągłej walki undowców o prawa Ukraińców w Polsce. Najbardziej znani działacze UNDO w powiecie borszczowskim niejednokrotnie nawoływali zgromadzonych do solidarności podczas wyborów. Dzięki temu UNDO pod koniec lat 20. XX w. skutecznie rozszerzało swoje wpływy i pozyskiwało potencjalnych członków dla partii⁴¹.

W 1929 r. pojawiły się plany rozbicia Powiatowego Komitetu UNDO w Borszczowie na dwa samodzielne okręgi. Chciano w ten sposób wzmocnić aktywność polityczną ze strony Centralnego Komitetu UNDO⁴². W następnych latach UNDO w powiecie borszczowskim skutecznie organizowało związki kulturalno-oświatowe i gospodarcze. W 1933 r. staraniem lokalnych działaczy UNDO zorganizowano na terenie całego powiatu masową zbiórkę pieniędzy na rzecz najbiedniejszych Ukraińców. Akcja dodatkowo umocniła wpływy ugrupowania w powiecie⁴³. Pod koniec lat 30. XX w. poza samym Borszczowem największe wpływy UNDO uzyskało w Babińcach, Szuparce, Skowiatynie i Horoszowej⁴⁴. Na terenie powiatu w mniejszym stopniu prowadziła aktywność polityczną Ukraińska Partia Socjalistyczno-Radykalna (USPR). W 1932 r. zaostrzyła się rywalizacja pomiędzy przedstawicielami UNDO a USPR⁴⁵. Doprowadziło to do całkowitego ograniczenia wpływów USPR. W Borszczowie od 1933 r. miał też swoją siedzibę nacjonalistyczny Front Jedności Narodowej (FNJ). W świetle protokołów i sprawozdań miejscowej administracji USPR i FNJ większej roli w życiu politycznym jednak nie odegrały⁴⁶.

Dokumenty administracji powiatowej potwierdzają, że Komunistyczna Partia Ukrainy (KPZU), Ukraińska Wojskowa Organizacja (UWO) i Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN) posiadały swoje struktury i działacze na terenie powiatu borszczowskiego. Ich wspólnym mianownikiem była działalność o charakterze wyrotowym. Ruch komunistyczny najsilniejszą reprezentację znalazł w Skale i w Cyganach, gdzie rywalizował z miejscowymi działaczami UNDO. Pozostałe komórki KPZU sprawnie działały w Borszczowie, Burdiakowcach i Korolówce. W tych miejsco-

⁴¹ I. Скочиляс, *Повітовий Комітет...*, s. 14–15.

⁴² DATO, Komenda PP w Borszczowie, f. 281, op. 1, spr. 627, UNDO – poufne zebranie w Borszczowie, k. 22.

⁴³ I. Скочиляс, *Повітовий Комітет...*, s. 34.

⁴⁴ С. Кушей, *Борув...*, s. 9.

⁴⁵ DATO, Komenda PP w Borszczowie, f. 281, op. 1, spr. 788, Sprawozdanie sytuacyjne z ruchu politycznego i społecznego nr 2/32, k. 31

⁴⁶ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 4, spr. 1347, Protokół zebrania periodycznego władz i urzędów niespełzonych odbytego dnia 28 października 1937 r. w Starostwie Borszczowskim, k. 3.

wościach odbywały się najczęściej zebrania delegatów komunistycznych⁴⁷. W latach 30. XX w. najważniejszym przedstawicielem miejscowego KPZU był Petro Martiuk⁴⁸. Nasilenie akcji komunistycznej na terenie całego powiatu miało miejsce w 1930 r. Działacze komunistyczni prowadzili swoją agitację poprzez wywieszanie transparentów, kolportowanie prasy i ulotek oraz wygłaszanie antypaństwowych odezw. Analogiczną działalność prowadzili ukraińscy nacjonałiści. W Borszczowie sprawnie zorganizowana była siatka junactwa OUN. Czołowymi działaczami nacjonalistycznymi byli: Dmytro Caruk i Michajło Hawryluk⁴⁹. Od 1929 r. polska administracja zaczęła łączyć działaczy Powiatowego Komitetu UNDO w Borszczowie z nacjonalistami z UWU. Andrij Łuniw i Petro Smal zaliczali się do ważniejszych działaczy miejscowego UNDO. Zostali oni oskarżeni o przyjmowanie czasopisma „Rozbudowa Nacji”⁵⁰. Akcje UWU i OUN przybrały szczególnie na sile w latach 1930–1934. Zarówno działacze komunistyczni, jak i nacjonalistyczni przerzucali na teren powiatu broń i materiały wybuchowe. Polska akcja pacyfikacji z 1930 r. tymczasowo zahamowała aktywność legalnych organizacji i partii ukraińskich. W 1938 r. podjęto decyzje o rozwiązaniu KPZU. Działalność OUN do wybuchu II wojny światowej stanowiła poważny problem dla administracji powiatowej. W 1939 r. władze wojewódzkie podjęły jednak decyzje o całkowitej likwidacji OUN na obszarze powiatu borszczowskiego⁵¹.

W sferze życia społecznego intensywną działalnością odznaczały się przede wszystkim towarzystwa Proświta i Siłskij Hospodar⁵². Od 1926 r. dużego znaczenia nabral Powiatowy Sojuz Kooperatyw, który swoją działalność również rozszerzał na terenie powiatu zaleszczyckiego⁵³. Aktywnością wykazywały się też Towarzystwa Gimnastyczno-Pożarnicze „Łuh”, Towarzystwa Gimnastyczne „Sokił”, „Narodnyj Dim”, Sojuz Ukrainok, Ukraińskie Towarzystwo Pedagogiczne „Ridna Szkoła”

---

⁴⁷ AAN, UW w Tarnopolu, sygn. 24, Sprawozdanie sytuacyjne ze stanu bezpieczeństwa 4/34, k. 23.

⁴⁸ DATO, Komenda PP w Borszczowie, f. 281, op. 1, spr. 788, Sprawozdanie sytuacyjne z ruchu politycznego i społecznego nr 3/32, k. 99.

⁴⁹ *Тернопільщина...*, s. 454.

⁵⁰ DATO, Komenda PP w Borszczowie, f. 281, op. 1, spr. 634, Ukraińscy nacjonałiści przesyłka czasopisma „Rozbudowa Nacji”, k. 18.

⁵¹ DATO, Komenda PP w Tarnopolu, op. 3, spr. 295, Raport sytuacyjny nr 183, k. 27.

⁵² DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 1, spr. 170, Starostwo w Borszczowie. Sprawozdanie sytuacyjne nr 7/22, k. 13.

⁵³ Г. Свідинська, „Повітовий Союз Кооператив” у Боршеві, „Літопис Борщівщини” 1994, nr 6, s. 38–39.

i Kooperatywy „Prawda” i „Selańska Pomoc”. Decydujący wpływ na wymienione organizacje wywierały partie UNDO i USPR.

Główna siedziba Towarzystwa „Proświta” mieściła się Narodowym Domie w Borszczowie. Pierwsza Filia Towarzystwa „Proświta” powstała na terenie powiatu borszczowskiego już na początku lat 20. Na jej czele stali kolejno: Andrij Łuniw (do 1921–1923), Petro Smal (1924–1927), Osip Malickij (1927–1929, 1933–1938), Wołodymyr Czirowskij (1931–1932) i Osip Szalickij (1938–1939)⁵⁴. Liczba członków filii w Borszczowie utrzymywała się przez cały okres międzywojenny na podobnym poziomie. W latach 1932–1936 Towarzystwo „Proświta” średnio liczyło 130 członków, z czego niemal 70% było zwolennikami UNDO⁵⁵. Czytelnie „Proświty” działały we wszystkich gminach powiatu borszczowskiego. Warto również podkreślić, że biblioteki „Proświty” były dość dobrze zaopatrzone. Dla porównania w Głębocku było 946 książek, w Burdiakowcach – 589, w Borszczowie – 293, w Skale – 208, a w Skowiatynie – 177⁵⁶. Sytuacja diametralnie zmieniła się na początku 1932 r. Komenda PP w Borszczowie podjęła wówczas decyzje o skonfiskowaniu książek w poszczególnych filiach Proświty⁵⁷.

Początki Silskiego Hospodara na ziemi borszczowskiej przypadają na lata 1908–1909. Pierwszą siedzibą był Głębocek, a w 1912 r. założono jego filię w Borszczowie. Lata 1914–1920 charakteryzowały się niestabilnością wewnętrzną organizacji, co skutkowało częstymi zmianami władz⁵⁸. Od 1921 r. na jego czele stał ks. Antin Kaznowskij⁵⁹. W ramach Silskiego Hospodara prowadzono wykłady dotyczące krajoznawstwa, chemii gospodarczej, prawa gospodarczego i kooperacji, kursy ogrodnictwa oraz uczono się uprawiać ziemię i zakładać pasieki⁶⁰. Działalności organizacji w 1936 r. w Borszczowie doprowadziła do zorganizowania dużej wystawy kwiatów, warzyw i owoców. Zaprezentowano również narodową odzież ukraińską.

⁵⁴ I. Скочиляс, „Історія Боршівської Провіти”, „Літопис Боршівщини” 1993, nr 2, s. 28.

⁵⁵ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 2, spr. 84, Towarzystwo „Proświta” w Borszczowie, k. 128.

⁵⁶ I. Ворончак, *Історія читальні «Провіта» в Озерянах*, „Літопис Боршівщини” 2000, nr 9, s. 14.

⁵⁷ Idem, „Провіта” на Боршівщині: Штрихи до історії, „Галицький Вістник” 17 VII 1999, nr 29, s. 5.

⁵⁸ Idem, *Сільський господар на Боршівщині*, „Галицький Вістник” 29 IV 2000, nr 18, s. 5.

⁵⁹ *Історично – мемуарні...*, s. 556, 558–559.

⁶⁰ DATO, Komenda PP w Tarnopolu, f. 274, op. 4, spr. 211, Raport sytuacyjny nr 4/34, k. 6.

Towarzystwa „Łuh” i „Sokił” w okresie międzywojennym posiadały kilka ośrodków na terenie powiatu borszczowskiego ze swoimi oddziałami powiatowymi w Borszczowie. Oddziały miejscowe Towarzystwa „Łuh” mieściły się w: Chudykowcach, Cyganach, Burdiakowcach, Dźwinogradzie, Filipkowcach, Iwaniu Pustym, Jezierzanach, Horoszowej, Kudryńcach, Korolówce, Łanowcach, Michałkowie, Mielnicy, Muszkatówce, Podfilipie, Słobódce Muszkatowieckiej, Szerszeniowcach, Trubczynie, Turylczu, Wołkowcach, Załuczu i Zielińcach. Natomiast ośrodki Towarzystwa „Sokił” znajdowały się w: Babińcach, Cyganach, Jezierzanach, Krzywczach, Germakówce, Niwrze i Zielińcach.

Aktywność Łuhów i Sokiłów koncentrowała się na prowadzeniu ćwiczeń z zamiarem pobudzenia wśród młodzieży ukraińskiej odczuć patriotycznych. Organizacje miały charakter półwojskowy i prowadziły w tym kierunku swoje ćwiczenia. Były one nadzorowane przez płatnych instruktorów ze Lwowa. Stosunkowo często zdarzało się, że Komenda Powiatowa PP w Borszczowie kierowała różnego rodzaju oskarżenia pod adresem członków Towarzystwa „Łuh” i „Sokił”. Najczęściej odnosiły się one do współpracy z OUN oraz braku pomocy w akcjach ratunkowych (np. podczas gaszenia pożarów)⁶¹. W latach 30. XX w. napięcie pomiędzy polskimi władzami a ukraińskimi towarzystwami stopniowo rosło. Członkowie ukraińskich towarzystw coraz częściej stosowali akty przemocy względem ludności polskiej. W 1931 r. przedstawiciele zarządu Sokiła wywołali w Cyganach awanturę o charakterze politycznym. Z tego powodu komendant PP w Skale przod. Franciszek Rażny złożył do starosty wniosek o likwidację Sokiła⁶². Kolejnym przykładem wzrostu napięcia na linii polsko-ukraińskiej było obrzucanie kamieniami i pobicie w marcu 1939 r. przedstawicieli Związku Strzeleckiego w Jezierzanach. Analogiczne wydarzenie odnotowano w okolicach Iwanina Pustego⁶³.

Filia Sojuszu Ukrainok w Borszczowie została założona w 1922 r., natomiast 15 lutego 1926 r. powstała kolejna filia w Skale⁶⁴. W następnych latach założono filie stowarzyszenia w Bilczu Żółtym, Cyganach, Muszkatówce, Strzałkowcach i Turylczu. Działalność Sojuszu Ukrainok skierowana była przede wszystkim do kobiet mieszkających na wsi. W ra-

⁶¹ DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 3, spr. 101, Raport sytuacyjny 169/30, k. 90.

⁶² DATO, UW w Tarnopolu, f. 231, op. 2, spr. 4118, Sokił w Gusztynie wniosek na rozwiązanie, k. 1.

⁶³ DATO, Komenda PP w Tarnopolu, f. 274, op. 4, spr. 395, Raport sytuacyjny nr 65/39, nr 66/39, k. 34, 38.

⁶⁴ I. Ворончак, „Союз Українок” на Борщівщини, „Галицький Вістник” 8 XII 2001, nr 54, s. 5.

mach stowarzyszenia realizowano kursy robót ręcznych i szycia, koncerty i zabawy. Do końca lat 30. XX w. wychodziły lokalne tytuły prasowe, takie jak: „Los Kobiety”, „Ukraiinka” i „Kobieta”.

Ridne Szkoły odpowiadały na terenie powiatu borszczowskiego za podnoszenie poziomu edukacji wśród mniejszości ukraińskiej. Pod koniec lat 20. XX w. średnia liczba uczęszczających do nich dzieci oscylowała w granicach 50–200. Najmniej ukraińskich dzieci uczęszczało do szkół w Podfilipiu (8), Iwanii Pustym (26) i Cyganach (45). Najwięcej zaś uczniów było w Bilczu Żółtym (100), Borszczowie (100) i Głębocku (160)⁶⁵.

Powiat borszczowski wpisywał się idealnie w krajobraz pogranicza, będącego na styku wielu różnorodnych kultur. O jego specyfice świadczyły, takie uwarunkowania jak: sąsiedztwo z ZSRR i Rumunią, kultura materialna i duchowa poszczególnych mniejszości narodowych. W kontekście rozwoju powiatu w okresie międzywojennym udało się tylko częściowo przeprowadzić główne inwestycje, a szczególnie te dotyczące rozbudowy infrastruktury drogowej. Do 1939 r. nie rozbudowano jednak przemysłu, a główną podstawę utrzymania stanowiło rolnictwo. Podobnie było ze służbą zdrowia, która stała na niskim poziomie. W kontekście społeczno-politycznym poszczególni starostowie nie potrafili rozwiązać problemu mniejszości ukraińskiej. Brak porozumienia z działaczami UNDO doprowadził do konfliktu w 1930 r., który zaowocował w przyszłości całkowitym brakiem zaufania pomiędzy Polakami a Ukraińcami. Panoramę problemów politycznych powiatu borszczowskiego dopełniła stosunkowo wysoka aktywność UW, OUN i KPZU.

Streszczenie

Powiat borszczowski w latach 1921–1939

Powiat borszczowski w okresie międzywojennym był częścią województwa tarnopolskiego. Z uwagi na położenie geograficzne jego mieszkańcy byli narażeni na oddziaływanie propagandy komunistycznej oraz mogli być podatni na inne negatywne zachowania wynikające z bliskości granicy. Równocześnie dominacja ludności ukraińskiej mogła rodzić w tej społeczności postawy kontestacji, czy wręcz walki z polską państwowością. Preferencje polityczne mieszkańców powiatu były

---

⁶⁵ DATO, Komenda PP w Borszczowie, f. 281,op.1, spr. 630, Wykazy Ridnych Szkół, k. 6, 9, 30.

częściowo zależne od polityki władz państwowych, zarówno centralnego, jak i wojewódzkiego czy powiatowego szczebla oraz skuteczności oddziaływania ugrupowań politycznych (w tym również tych, które działały nielegalnie).

Summary

Borshchiv district in the years 1921–1939

District borszczowski in the interwar period was a part of the Tarnopol province. Due to the geographical situation his residents were exposed to the influence of the communist propaganda as well as could be susceptible to other negative behaviours resulting from the closeness border. At the same time the dominance of the Ukrainian population could give rise in this community to postures of the defiance, whether give fights against the Polish statehood. The political preferences of residents of the district were partly dependent on the politics of the authorities of the state, the both central and provincial or district rank and the effectiveness influences of political groups (in it also of the ones which acted illegally).

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie 04

Ministerstwo Opieki Społecznej. Departament Służby Zdrowia

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Urząd Wojewódzki w Tarnopolu

Państwowe Archiwum Obwodu Tarnopolskiego (Державний архів Тернопільської області) 04

Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Borszczowie

Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Tarnopolu

Obóz Zjednoczenia Narodowego. Obwód Tarnopolski

Starostwo Powiatowe Borszczowskie

Urząd Wojewódzki w Tarnopolu

Prasa

„Biuletyn Informacyjny MSW” 1925–1926

„Diło” 1925–1939

„Галицкий Вістник” 1995–2002

Opracowania 03

Drugi Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 1931 roku: mieszkania, ludność, stosunki zawodowe : województwo tarnopolskie, Warszawa 1938.

- Eberhardt P., *Polska granica wschodnia 1939–1945*, Warszawa 1993.
- Кушей С., *Боршів у 30 – іх роках і в часі другої війни*, „Літопис Борщівщини” 1996, nr 8.
- Історично – мемуарній збірник чортківської округи. Повіті: Чортків, Копичинці, Боршів, Заліщики*, red. О. Соневщбка, Б. Стефанович, Р. Дражнбоский, Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто 1974.
- Opacki J., *Powiat borszczowski. Opisowy przewodnik krajoznawczy z 23 ilustracjami w tekście*, Tarnopol 1935.
- Паладійчук С., *Борщівщина і Боршів*, „Літопис Борщівщини” 1996, nr 8, s. 4.
- Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku: mieszkania, ludność, stosunki zawodowe: województwo tarnopolskie*, Warszawa 1927.
- Sejm i Senat 1935–1938 IV kadencja*, Warszawa 1936.
- Скочиляс І., „*Історія Боршівської Просвіти*”, „Літопис Борщівщини” 1993, nr 2.
- Скочиляс І., *Повітовий Комітет УНДО у Суспільно – Політичному Житті Борщівщини Середині 20- х – кінця 30 – х рр. ХХ – ст.*, Львів 1995.
- Свідинська Г., „*Повітовий Союз Кооператив у Боршеві*”, „Літопис Борщівщини” 1994, nr 6.
- Szumiało M., *Wiece sprawozdawcze posłów i senatorów Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej w latach 1928–1939*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2007, t. 4.
- Województwo tarnopolskie*, Tarnopol 1931.
- Ворончак І., *Історія читальні „Просвіта” в Озерянах*, „Літопис Борщівщини” 2000, nr 9.
- Ворончак І., *За рідну мову (Шкільний Плебісцит на Борщівщини у 1925–1933 рр.: реалій та учасники)*, Львів 2007.
- Zapalec A., *Ziemia Tarnopolska w Okresie Pierwszej Okupacji Sowieckiej*, Kraków 2006.